

CRKVA I TEOLOGIJA NAKON PADA »ZIDOVA«

Ružica RAZUM

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
ruzica.razum@zg.t-com.hr

Ovaj broj *Bogoslovske smotre* donosi tekstove predavanja s *IV. Dies Theologicus* Katoličkoga bogoslovnog fakulteta održanog 14. svibnja 2009. godine, a posvećenog temi: *Pad Berlinskoga zida – 20 godina poslije*. Dvadeseta godišnjica pada Berlinskoga zida dobar je povod za kritičko promišljanje onoga što se dogodilo te osobito posljedica toga događaja za teologiju i Crkvu.

Nakon pada Berlinskoga zida kod mnogih je uslijedio osjećaj golema oslobođenja zbog prestanka višedesetljetnog razdoblja neslobode, različitih pritisaka i sustavnog uništavanja društva. Ono što se živjelo u prvome razdoblju nakon pada komunizma, moglo bi se sažeti u sljedećemu izrazu: entuzijazam slobode. Zadobivena sloboda bila je shvaćana ponajprije kao »oslobođenje od nečega/nekoga«, tj. oslobođenje od komunističke ideologije, a ne toliko kao »sloboda za nešto«. Mnogi su smatrali da se dogodilo nešto odlučujuće za duhovnu obnovu čovjeka i društva. No oslobođenje od komunizma, postizanje nacionalne neovisnosti i uspostavljanje demokratskog ustroja društva još uvijek ne podrazumijevaju, kako se postupno ali sve očitije i bolnije počelo otkrivati, moralno i duhovno ozdravljenje društva; nestanak ateističkog i antiteističkog komunizma nije automatski rezultirao življenjem demokracije, obnovom vjerskog života i prihvaćanjem kršćanskih vrijednosti. Unatoč tomu što su protekla dva desetljeća od urušavanja totalitarnog sustava, posljedice njegova višedesetljetnog trajanja vidljive su na različitim razinama našeg društvenog, ali i crkvenog života.

Koja je uloga teologije i Crkve danas te, osobito, koji su dominantni izazovi s kojima se one susreću dvadeset godina nakon pada zidova? Neki od

mnogobrojnih izazova nameću se Crkvi izvana, iz šireg društveno-kulturnog okruženja, dok drugi dolaze iznutra. Ove potonje, budući da djeluju iz unutrašnjosti, teže je identificirati, nadzirati i na njih utjecati.

Crkva može uspješno izvršavati svoje poslanje ako »u svako vrijeme ispituje znakove vremena i tumači ih u svjetlu evanđelja«, ako svakom naraštaju može, na njemu razumljiv način, »odgovoriti na vječna ljudska pitanja o smislu sadašnjeg i budućeg života«. Važno je stoga »spoznati i razumjeti svijet u kojem živimo, njegova očekivanja, težnje i često dramatičan značaj«. Duboke i brze promjene postupno se šire diljem cijelog svijeta. Već Drugi vatikanski koncil ističe da je riječ o promjenama takvih razmjera da se može »govoriti o pravoj društvenoj i kulturalnoj preobrazbi, koja zahvaća također i vjerski život« (GS 4).

Suvremena situacija u kojoj živi i djeluje Crkva u Hrvatskoj prožeta je dubokim kulturološkim, političkim, etičko-duhovnim i vjerskim preobrazbama, s jasnom tendencijom daljnje složenosti. U današnjemu hrvatskom društvu jasno je uočljiva suprisutnost elemenata tradicionalnog i modernog načina života, kao i elemenata specifične postkomunističke tranzicije koju obilježavaju mnogi ostatci iz komunističkog vremena.

Rasprostranjenost mnogih promjena – kao što su globalizacija, pluralizam, složeni svijet medijske komunikacije, promjene koje su zahvatile obitelj, znanstveni i tehnološki razvoj, različiti oblici netolerancije i sukoba, procesi modernizacije, sekularizacije, materijalizam – kojima je sve teže upravljati i kontrolirati ih, dovode do promjena vjerske prakse, ili pak znatno mijenjaju čovjekov odnos prema religiji. Upravo ta promijenjena struktura društva uvjetovana modernim načinom života predstavlja u određenom smislu tlo iz kojega crpi hranu sve veća distanciranost suvremenog čovjeka u odnosu na kršćansku vjeru, osobito u odnosu na neke njezine sastavnice. Današnji mentalitet, običaji, vrijednosti, životni izbori pokazuju se sve slabije ukorijenjenima u kršćanskoj vjeri ili nadahnutima njome.

Očito je, međutim, kako religija nije mrtva. Ona i dalje zanima većinu ljudi. Istina je, također, da suvremena religioznost poprima drukčije načine, oblike i jezik u odnosu na kršćanstvo iz prijašnjih vremena. Ne radi se o prolaznoj krizi, o privremenom zatamnjenu vjerskog/kršćanskog identiteta. Riječ je o dubljim i dalekosežnijim promjenama, o umiranju staroga i rađanju novoga. Očito je da *novu* ne možemo *a priori* definirati. Ono ovisi o nizu čimbenika koji će ga stvarati.

Zanemarivanje tih promjena te oživljavanje »nostalgija u kršćanstvu« (Ž. Mardešić), tj. jednostavno pozivanje na tradiciju i kršćansku prošlost ili

žudnja da se obnovi svjetovna moć Crkve, moglo bi se pokazati iznimno lošim izborom koji prijeti da ostanemo izolirani u nostalgичnim sjećanjima na lijepu kršćansku prošlost vlastite kulture i naroda, i izvan strujanja suvremenog svijeta te porukâ Drugoga vatikanskog koncila. Pasivno prihvaćanje i oponašanje tradicionalnih modela razmišljanja i ponašanja u sadašnjosti može biti jednostavan izraz mentalne lijenosti i komotnosti onih koji ne žele prionuti uz kreativan napor traženja i ostvarivanja dinamičke vjernosti kršćanskog identiteta. Isto tako, strah pred novim oblicima današnje kulture, koji su nerijetko slabo ili nikako naklonjeni kršćanskoj viziji svijeta, loš je pratilac kršćanskom naviještanju.

Dijalog Crkve sa svijetom nameće se kao neizbježan, neodgodiv, ali i složen zadatak. Zahtijeva ozbiljno uzimanje u obzir suvremenog svijeta kao drukčijeg sugovornika, a ne pružanje odgovora imajući u vidu čovjeka koji ponašanjem, razmišljanjem, senzibilitetom i jezikom ne pripada tom i takvom svijetu. Jedan od važnih vidova aktualne složenosti religijskog konteksta odnosi se upravo na identifikaciju naslovnika kojima je upućena kršćanska poruka. Na aktualna pitanja današnjeg čovjeka ne može se odgovarati odgovorima od jučer. Pristupanje današnjem vjerniku jezikom i metodama koje ne vode računa o preobraženim stanjima senzibiliteta, mentaliteta i duhovnosti toga vjernika rezultira govorom koji nitko ne razumije i rješenjima kojima se ne rješavaju stvarni problemi. Nasuprot proširenosti i dubini suvremenih promjena, koje ne ostavljaju netaknutu kršćansku zajednicu, ne može se nastaviti »kao što se uvijek činilo«. »Identično« djelovanje u povijesno sasvim različitim uvjetima vodi do problema »suvremene nesuvremenosti« (B. Håring) koja može imati katastrofalne posljedice.

U dijalogu, na koji potiče Drugi vatikanski koncil, Crkva je pozvana neprestano se oslobađati od svih oblika zatvorenosti prema drugome; od usmjerenosti na nacionalne i političke probleme koji mogu dovesti u pitanje crkvenu primarnu zadaću – navještaj kraljevstva Božjega; od usmjerenosti na samu sebe; od nostalgije za prošlošću; od osuda i uporne usmjerenosti na »vanjske neprijatelje«. Jednom riječju: treba se trajno oslobađati takve vjernosti običaju i tradiciji koja ide na štetu vjernosti evanđelju ili takvog ekleziocentrizma koji nije ukorijenjen u kristocentrizmu. U tom poslanju valja napustiti svako mišljenje koje smatra da je svjetovna moć Crkve ona koja može jamčiti prenošenje i prihvaćanje evanđeoske poruke.

Postaje iznimno važno poznavati društveno-kulturni i religijski kontekst kako bi se izbjegao rizik da crkveno djelovanje postane izraz bijega pred složenošću suvremene situacije. Nameće se hitnost duhovnog i mentalitetskog

obraćenja koje će priznati postojanje mnogih promjena, osobito na religijskom području. Činjenice valja poštivati. Bilo to komotno ili ne, ne smijemo ih negirati. Što pak s njima činiti i kako se prema njima odnositi, neko je drugo pitanje. Snaga vlastite tradicije, ali i činjenica vrlo ograničene mogućnosti promjena u razdoblju vladavine komunizma mogla bi usporiti otvorenost prema novim pastoralnim modelima. Traženje tih novih modela moglo bi biti usporeno i zbog eventualnog stava da se krivac za sve religiozne i moralne probleme traži isključivo u drugima zanemarujući vlastite odgovornosti za sadašnje stanje.

Nasuprot aktualnoj vjerskoj situaciji, koja pokazuje mnoge simptome umora, ravnodušnosti, neautentičnosti, ne možemo se jednostavno izvući hladnom konstatacijom da je tomu tako i da je netko drugi kriv za nastalu situaciju. U mnogim je zemljama, pa tako i u Hrvatskoj, uočljiva »tendencija distancirane crkvenosti vjernika«, distancirani i ravnodušni mnogo su brojniji od praktikanata. Motivi i način njihove udaljenosti vrlo su različiti. Kontraproduktivno je i neprimjereno tražiti razloge samo u »zlu svijetu«, u komunističkoj prošlosti ili, kako se često događa posljednjih godina, nadasve u sekularizaciji i modernizaciji zapadnog svijeta. Time se ne želi reći da nisu u igri također i ti čimbenici nasuprot distanciranima. Ipak bio bi znak neutemeljenog samoopravdanja kada ne bismo doveli u pitanje sami sebe ili, bolje, ponajprije sami sebe. Pitanje suodgovornosti za postojeće stanje moramo si svi u Crkvi postaviti, i to na ozbiljan i ponizan način. Trijumfalizam i nedostatak naše autokritičnosti mogao bi dodatno potaknuti distanciranost i ravnodušnost suvremenih kršćana.

Među brojnim zadacima pred kojima se nalaze teologija i Crkva posebnu pozornost zahtijeva pitanje vjerskog odgoja i obrazovanja. Još je 1979. godine papa Ivan Pavao II. uputio poziv Crkvi »da obnovi svoje povjerenje u katehetsko djelovanje kao prvenstvenu zadaću svoga poslanja. Ona je pozvana da katehezi posveti svoje najbolje ljudske zalihe i snage ne štedeći napore, umore i materijalna sredstva da je što bolje organizira i da obrazuje sposobno osoblje« (CT 15). Osim prevažne ali, nažalost, pomalo zanemarene župne kateheze, osobit napor zahtijeva složeno i nadasve delikatno pitanje vjeronauka u školi. Školska vjeronaučna nastava, unatoč znatnim ograničenjima, može se smatrati jednom od rijetkih službi pomoću koje Crkva redovito susreće tisuće učenika u Hrvatskoj. Riječ je o nastavi koja pruža iznimno velike mogućnosti za evangelizacijsko-dijakonijsko djelovanje Crkve. Riječ je o nastavi koja omogućuje djeci i mladima upoznati i iskusiti snagu kršćanske vjere koja vodi do istinske odgovorne slobode: ne samo »slobode od« nego i »slobode za«.

Premda se u Hrvatskoj proteklih godina među stručnjacima, osobito s područja religijske pedagogije i katehetike, nije mnogo raspravljalo u cilju

poboljšanja religijskopedagoške i katehetske teorije i prakse, raduje što su u posljednje vrijeme ipak pokrenute neke rasprave. Tako su, na primjer, polemike oko identiteta vjeronauka u školi, njegova odnosa prema župnoj katehezi te uvođenja alternativnog predmeta vjeronaučnoj nastavi, izazvale podosta žustrih tonova i argumenata. Stječe se, međutim, dojam da te rasprave, unatoč mnogim konstruktivnim elementima, ponekad odražavaju više želju za uniformiranošću i *statusom quo* negoli za jedinstvom, dijalogom i traženjem kvalitetnijih teorijskih i praktičnih modela.

Budući da kvaliteta religijskopedagoškog i katehetskog djelovanja uvelike ovisi o modelima teološko-katehetske formacije, inicijalna i trajna teološko-katehetska formacija pitanje je od posebne važnosti. Ako se ne želi zaplesti u »mrežu anakronizama« (T. Matulić), planiranje i ostvarivanje formacijskih itinerarija treba voditi računa o aktualnim promjenama svijesti, mentaliteta i duhovnosti u Crkvi i u društvu. Razdvajanje pastoralnih i formativnih ciljeva ima za posljedicu pripremanje pastoralnih djelatnika za generičke zahvate i za susret s čovjekom i društvom koji više ne postoje. Na razini formacijskih itinerarija valja stoga uspostaviti bolju usklađenost između formacije te konkretnih potreba i očekivanja s kojima se pastoralni djelatnici susreću u svome radu. Valja također promicati, međusobno uvažavajući i uz dijalog, a ne suprotstavljajući, počesto diskriminirajući, odnos među različitim studijskim smjerovima na našim teoloških učilištima.

U traženju što boljih modela religijskopedagoškog i katehetskog djelovanja te modela teološko-katehetske formacije valja oslušivati znakove vremena i na njih primjereno odgovarati. Posljedično, Crkva se u svome djelovanju mora čuvati rutinskog, nekreativnog i nostalgičnog konzervativizma te čuvanja *statusa quo*, teološke i pastoralno-katehetske jednoobraznosti, ali i nedovoljno promišljenih improvizacija, podilaženja suvremenom mentalitetu, površnih prilagodbi i stihijskog aktivizma.